

JOAN FRANCESC MIRA: *LAUDATIO*

Senyores i senyors:

Joan Francesc Mira, escriptor, antropòleg, professor de grec, ciutadà compromès, agitador cultural i polític ocasional nasqué a la ciutat de València l'any 1939. Haguera pogut nàixer l'any en que vam nàixer gairebé tots, l'any 40. Sembla, però, que des del seu naixement ja estava disposat a transitar per camins propis i no gens convencionals.

El nostre homenot ha excel·lit en totes les facetes creatives, professionals i públiques que acabe d'enumerar. Una excel·lència que serà matèria de la *laudatio* que m'ha estat encarregada, i que és la causa de què la xarxa d'universitats Institut Joan Lluís Vives li reta hui un homenatge tan merescut. Tan merescut i adient com perquè siga per a mi una immensa satisfacció i alhora un honor açò de comparèixer davant de tots vostès, en ocasió tan solemne, per fer aquesta *laudatio*.

No és la primera vegada que Mira rep una distinció d'entitat, i estic segur que no en serà l'última. Deixeu-me, efectivament, que us en faça un curt referit: Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, dues voltes Premi Nacional de la Crítica, Premi Sant Jordi de Narrativa, Premi Nacional de Traducció, Medalla d'Or de la Ciutat de Florència, dues voltes Premi de la Crítica Serra d'Or, Premi Crexells-Ateneu de Barcelona, Creu de Sant Jordi, Lletra d'Or al millor llibre de l'any, Premi Joan Fuster d'Assaig, Premi Andròmina de Narrativa, etc.

A la vista de tots aquests reconeixements, potser algú podria pensar que el reconeixement que hui li dispensa l'Institut Lluís Vives és un més a afegir a la llista. I, efectivament, caldrà afegir-lo a la llista i afegir-lo amb tots els honors, però no com un més, sinó com un de ben oportú, i els diré de seguida per què. Ben oportú per dues raons:

La primera perquè malgrat el nombre, la diversitat, i l'entitat de les distincions adés referides, hi ha un dèficit clamorós d'allò que el País Valencià, específicament el País Valencià, li hauria d'haver reconegut. He de recordar justament, a propòsit d'aquest dèficit, que quan recentment el nostre

homenatjat fou distingit amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, la premsa a Catalunya se'n va fer el ressò que pertocava, però al sud del riu de la Sénia la tímida resposta que va rebre l'ocasió fou d'allò més decebedora. Calia, doncs, que en algun lloc de la geografia valenciana aquesta mancança rebera una primera correcció. La ciutat de Castelló, però, era i és un lloc especialment adient per a aquesta finalitat, un lloc on la xarxa Joan Lluís Vives ha fet molt bé d'ubicar l'homenatge.

La segona raó per la qual aquest homenatge és singularment oportú és per la trajectòria de servei de Mira al projecte de construcció d'un espai cultural i cívic comú per al conjunt de les terres que compartim una mateixa llengua, la llengua catalana. Un servei que Mira ha dispensat amb una fidelitat i una perseverància admirables, durant un període de temps que s'acosta ja al mig segle. Durant tot aquest temps el nostre home ha dut endavant una tasca executada amb trellat, amb molt de trellat, sense perdre mai de vista les necessitats i la idiosincràsia específiques del País Valencià: l'única manera d'aconseguir un dia que la majoria de la ciutadania valenciana pugua trobar-se a gust al bell mig d'aquell espai comú que ens cal a tots construir contra l'amenaça d'una laminació global. Que tot això siga hui reconegut justament per un dels pocs òrgans públics que abasten la totalitat d'aquest domini lingüístic comú, per la salut del qual Mira ha maldat tant i de manera tan consegüent, és –segur que vostès m'ho concediran– una segona raó de pes per a proclamar l'oportunitat de l'homenatge, retut a més en l'ocasió solemne de l'acte de cloenda d'aquest desè aniversari de la xarxa d'universitats Joan Lluís Vives.

Toca ara que entre en detalls i que aprofundisca en la glossa de les diverses facetes de l'obra, la trajectòria i la personalitat de Joan Francesc Mira. Ací, però, em permetran vostès que no siga exhaustiu i que em concentre en algunes parcel·les de Mira com a escriptor, primer, i com a personalitat cívica, després. Em concentraré en això perquè, quant al camp de l'escriptura, sóc des de fa anys lector, amb una certa assiduitat, de l'obra del nostre autor; i quant al camp de la tasca cívica perquè n'he estat unes vegades testimoni, i unes altres vegades company d'aventures fins i tot. En canvi, ben poc de viscut, de propi, podria dir-los de Mira com a antropòleg o professor de grec, atesa entre altres coses la meua manca enciclopèdica de qualificació en ambdues matèries. Quant a aquesta limitació temàtica que m'acabe d'autoconcedir, algun

aval inadvertit podria dir que em concedeix el mateix Mira, puix que més d'una vegada ha deixat escrit que ell es veu a si mateix sobretot com un escriptor.

Mira com a escriptor! Ací tenim un novel·lista, un autor d'assaigs, un columnista, i encara un traductor, que ha excel·lit, com anunciava en començar aquesta *laudatio*, en tots aquests gèneres literaris, als quals encara ens cal afegir els seus textos d'investigació i divulgació.

Mirem-ne la narrativa, en primer lloc. En *Viatge al final del fred*, Mira s'anticipa en més d'una dècada a allò que després seria un tema recurrent, en la novel·la i el cinema: els maquis, als anys tan durs de la postguerra espanyola. L'autor ens conta una sentida història a les muntanyes de l'interior del país, amb un alè i un fat de tragèdia grega, creïblement transportats a l'època dels dies i les preocupacions dels nostres dos segles, el que acaba de finir i el que acaba de començar. Un viatge premonitori, fatal, cap al cor d'unes noves tenebres, aquesta vegada materialitzades en la fredor última d'una doble mort: la dels personatges cabdals i els seus foscos desigs de transgressió, i la d'un somni col·lectiu que crema els seus darrers cartutxos redemptors.

Per una altra banda, en *Els treballs perduts* trobem moments estel·lars on les diverses perspectives i veus implícites en la narració, embolcallades en una totalitat vertiginosa, ens recorden els millors moments de l'*Ulisses* de Joyce.

En *Borja, Papa* assistim a la creació magistralment reeixida d'un registre lingüístic artificial, sense que parlar ací d'artificial siga per a res sinònim de forçat, de sobrer, o d'increïble. Ben al contrari, amb l'ajut de la invenció d'aquest registre, Mira accepta plenament el desafiament que comporta l'intent de conduir el lector a l'interior d'un món periclitat, i acaba encertant de ple en l'objectiu literari de recrear una atmosfera històrica creïble i suggeridora. I tot això sense sacrificar els valors narratius de la novel·la que assoleix en algun moment (quan les tropes comandades pel rei de França s'acosten i s'acosten a Roma en un avanç imparable des del nord d'Itàlia) el regal d'un *suspense* tan dilatat com ben compassat.

En *Quatre qüestions d'amor*, aquesta capacitat de recreació d'una atmosfera coherent, on de manera creïble s'acomoden les diverses peces i peripècies de la narració,

assoleix la maduresa pròpia d'un escriptor instal·lat en el ple domini dels seus recursos expressius i estilístics. Si hi dubteu, llegiu-ne, per exemple, però no únicament, la primera de les quatre narracions curtes del llibre, i me'n tornareu la contestació.

Finalment, en *Purgatori*, l'última novel·la publicada per Mira, i l'última que vull comentar ací, Premi Nacional de la Crítica per cert, el lector aficionat trobarà una novel·la rotunda, sense concessions a les modes o a l'efectisme. Com l'experiència de cada dia ensenya a bastament, l'efectisme en literatura (i en l'art en general) pot tindre el valor d'un atractiu inicial, no mai sobrer, que aviat es transforma en un desengany demolidor per al funcionament global del text. Quan algú, com a lector, ha passat per algun o alguns d'aquests desenganys s'està en disposició d'apreciar especialment una literatura que, com aquesta novel·la de Mira, es proposa, supose que ben deliberadament en el cas de Mira, espolsar-se qualsevol ornament insípid o encara merament prescindible.

Dit això quant a la narrativa del nostre autor, em permetran vostès que passe a comentar-los alguns aspectes d'una altra faceta del Mira escriptor: la faceta de columnista, materialitzada en un seguit impressionant d'articles apareguts any rere any en diverses publicacions periòdiques. Ací, l'humor, el comentari penetrant o l'anàlisi lúcida han protagonitzat milers de pàgines celebrades per milers de lectors fidels en totes les terres de llengua catalana. Puc parlar-los d'aquesta part de la producció literària del nostre home amb un cert coneixement de causa perquè, per una banda n'he estat lector recurrent durant molts anys i, d'una altra banda, he redactat un pròleg no fa gaire a un futur llibre, on s'arplega una part menuda però representativa d'aquesta producció. A fi de redactar aquest pròleg vaig llegir el contingut del llibre, el qual en molts casos fou rellegir alguns dels articles després de la lectura original, quan van vore la llum pública per primera vegada. Vaig admirar en particular l'estil depurat i eficient en què estan escrits, un estil que dóna una falsa sensació (no us en refieu!) de facilitat: com si escriure amb eixa claredat i concisió fou la cosa més normal del món, a l'abast de qualsevol que s'assega per a dir la seua en un full en blanc.

Però no era únicament de quina manera figurava escrit tot allò i la ironia de mena amb que ens era servit; era també,

com acabe de dir, la lucidesa i la pertinença dels juís i les afirmacions que s'hi feien. En recorde l'original ple d'anotacions meues, a peu de pàgina, remarcant el meu acord entusiasta amb el contingut d'allò que s'afirmava, es negava contra altres parers, o era subjecte de dubtes raonables i de raonaments pertinents. Em ve de gust ara posar-los-en un exemple concret que em permetrà donar-li la paraula a Mira, una oportunitat que estic segur que tots vostès agrairan. Açò era que el nostre columnista es referia al col·loqui que va tindre lloc després d'una conferència que va donar a algun indret del sud del País València. Hi diu Mira:

«Una senyora d'ulls molt vius i cabell blanc lluminós ... em va dir: 'Vostè no creu que volen que siguem més ignorants cada volta, que estiguem enganxats a la televisió, que no llegim, i que així no tinguem criteri propi i pensem només a consumir' ... i jo (continua parlant Mira) que li responc: 'Senyora, *i qui són els qui volen això?*' 'Els', que devia pensar la senyora, 'els poderosos', o ves a saber qui. De manera, vaig continuar jo, que deu haver-hi alguna mena de conxorxa, comité o societat secreta, composta per ministres d'educació, generals de l'exèrcit, empresaris, bisbes, banquers, i altres individus sinistres, que maquinen de quina manera estendran la ignorància universal, l'embrutiment personal i l'afebliment de la raó, per augmentar així els beneficis del poder i el poder dels beneficis. I si això és així, des de quant diria vosté que passa? I passa igualment a tots els països d'Europa i del món? Amb governs socialistes i amb governs conservadors? I aquesta conspiració és, diguem-ne universal, multinacional, o és pròpia de cada país o estat?»

Heus ací, dic jo, un admirable rastre de preguntes, en la millor tradició socràtica, la mera formulació de la qual projecta una llum tan aclaridora sobre la qüestió com la millor de les argumentacions.

I continua el nostre autor: 'Tinc la impressió que no la vaig convèncer: que ella, i part dels presents, i part de la ciutadania en general, estan foscament convençuts que hi ha *algú* que manipula la història, l'educació, la premsa, la informació, la circulació de les idees –com hi ha qui manipula el poder, l'economia i els diners-, a fi i efecte de sotmetre el món ... »

«La visió conspirativa de la història no és certament cap novetat. (...) Va molt bé, per assegurar la pròpia innocència i assumir el bell paper de víctima, creure que algú, secretament, és el culpable dels mals del món.» I acaba Mira més endavant: «Jo també crec que hi ha una conspiració universal. Però no és cosa de pocs poderosos, no es cosa de comitès secrets: és l'ampla, llarga, antiga, extensa, conspiració general dels imbècils», i vostès perdonen, afegiria jo. Perquè, cada vegada que un grup de persones ens reconeguem com a grup, més estable o més conjuntural, tant se val, apareix de seguida la temptació gremial d'acusar els altres, els qui no pertanyen a la confraria, de tots els mals, reals o imaginaris, que ens puguen afectar. Si arribat el cas no són els negres els culpables, ho seran els immigrants en general, o si m'apureu els catalans, segons un penós exercici que es reitera en determinats cercles hispànics; però també poden ser els culpables els polítics, sense més distinció ni aclariment, o els banquers tots a una, o encara el G-8, o el Banc Mundial. Però, mireu per on, mai, no mai, sembla que en seríem nosaltres, els ciutadans, si més no per començar. I no és això que jo vulga ací disculpar aquells que, tenint més poder, tenen lògicament més responsabilitat en la marxa del món, ni negar que la crítica del poder és indispensable per a la vida en democràcia. Vull dir, únicament, que també els ciutadans corrents, els qui no som ni ministres, ni presidents de consells d'administració, ni res que s'hi assemble, tenim les nostres responsabilitats cíviques, i l'obligació de no llençar olímpicament balons fora cada vegada que es tracte de nosaltres mateixos i no dels de dalt, dels polítics, sense més especificació, segons l'acreditada fórmula exculpatòria dels nostres propis errors i mancances.

En èpoques pretèrites sembla que hi hagué uns senyors, emissaris del cel i un xic irritables, que eixien a la plaça pública vestits amb una pell de xai, amb un bastó permanentment enlairat, els quals tenien el costum de dir-li més de quatre coses ben dites al veïnat, i no necessàriament al prefecte de la congregació. No crec, tanmateix, que fóra una bona idea d'intentar ressuscitar la fórmula, entre altres raons perquè ves a saber si, arribat el moment, els de la pell de xai parlarien en nom del cel, o més aviat des del curull de les seues dèries i al·lucinacions.

L'altre dia, però, algú citava al diari Georges Orwell quan va dir (cite de memòria) que si la democràcia no era poder

dir-li a la gent el que la gent no vol escoltar, no sabia què era. Imagine que la democràcia és prou més que això, però trobe que necessàriament ha de ser això també. Llavors, potser no seria mala idea que una determinada jornada a l'any es declarara «dia anual del ciutadà responsable». En aquest dia hipotètic, els creadors d'opinió no podrien criticar ni els polítics, ni els banquers, ni els estats majors, ni els rics, ni els poderosos: per a fer aquesta crítica ja disposarien dels 364 dies de la resta de l'any. En aqueix 365é dia únicament podrien criticar-se ells mateixos, personalment o com a col·lectiu, però sobretot podrien criticar, amb tanta il·lusió com criteri, els nostres pecats de ciutadans ordinaris.

Val a dir que si no els sembla bé la idea, ho poden deixar córrer. Altrament, de res i a disposar, si se'm permet la broma d'imitar així el mestre Mira.

Però veig que en comentar com ho he fet l'anterior article de Mira sobre la conspiració universal, m'he deixat endur un pel massa per les meues pròpies obsessions i cabòries, de manera que cal que torne dret al motiu de la meua intervenció en aquest acte. Que torne encara a un altre article de Mira per a il·lustrar una característica no sempre aparent del nostre escriptor i home cívic: l'apassionament en la defensa del País, un apassionament que, per una altra banda, ja ha aparegut en l'article d'adés, quan Mira denuncia el que denuncia amb un to contundent, que he de celebrar ací, davant de tots vostès, contra la tirania del llenguatge «políticament correcte». El nou article de què ara els parlaré va aparèixer fa unes setmanes a *El Temps*, i trobe que té el mèrit no gens negligible de saber transformar la rauxa en literatura, en un doll de paraules que ens arrossegueu des d'una efluència apassionada. Hi diu Mira, a propòsit d'un projecte urbanístic desfermat que es vol i es pensa perpetrar a quatre passes d'on som ara vostès i jo mateix:

«Serà un horror barat de cartró pedra, serà un furóncol de vulgaritat inesborrable en la cara del meu País, serà l'extrem insuperable d'un model que fa un quart de segle que és promogut no sols des del negoci immobiliari sinó des del poder polític, ara i abans (...), que és el model del desastre, el projecte de la devastació. Alguns il·lusos, en algun moment, vam pensar que podíem ser Toscana; alguns, més moderns, que podíem ser una petita Califòrnia. Els qui manen, els qui decideixen, els qui voten en nom de qui els ha votat, pensen que Benidorm no era

una excepció singular sinó tan sols una primera etapa cap a un final que ens deixarà de Torreveieja a Peníscola, convertits, en efecte, en l'espai europeu més important dedicat a la ruïna dels paisatges, a la lletjor metòdica, a la saturació del litoral, a gratacels i a ciutats de vacances de luxe de pura façana, a la destrucció ja irreversible dels fonaments físics de la civilitat, a arrancar les arrels no solament dels arbres vells sinó de la cultura pròpia, a ser submergits per una nova forma de barbàrie». He de dir-los, per cert, que vaig accedir a la lectura d'aquest article abans que el retrobara en la revista esmentada, atès que un remitent espontani i benvingut, colpit pel text, me'l va trametre per la xarxa a mi i, supose, a molts altres destinataris, amb un encapçalament que acabava sentenciant «... perquè hi ha coses que es poden esmenar, però hi d'altres que són irreversibles».

Però com tots vostès saben molt bé, malgrat el to crític dels textos que els acabe de llegir, aquest no és l'únic to, ni de bon tros, en la prosa d'en Mira. Com a contrast, justament, voldria fer-los encara una última lectura d'unes altres ratlles del nostre escriptor, perquè hi trobaran el tast de tot un altre tipus de producte literari. Un tipus de producte que naix alhora de l'ofici i de la sensibilitat: aquell art d'anar i tornar sense un propòsit massa concret, de divagar serenament sobre això i allò, ací una nota d'humor, allà un comentari penetrant, més endavant una notícia curiosa, i encara sobre la marxa un parell d'adjectius ben posats, mentre es preserva invariablement el regal d'una cadència no mai perduda, i un mínim d'unitat orienta el desplegament del discurs. Llavors, diu Mira en un text que intitula «Parlar per no dir res, o per dir alguna cosa»:

«... I pareix que la paraula era Déu, o això pensava l'autor de l'evangeli de Joan, segurament influït per alguna forma de neoplatonisme o per corrents d'idees més o menys de moda en aquell temps al Mediterrani oriental. I sobre això, és clar, ens podríem enrotllar i estirar (per cert, han observat vostès que l'expressió 'enrotllar-se' és ben recent, i que fa una generació o dues no existia?: deu ser que trenta anys endarrere la gent no s'enrotllava tant, no parolejava o parlotejava tant, que la logorrea ambiental, la radiofònica i la televisiva, no eren una plaga tan estesa i tan aguda?, o que tothom era, com qui diu, més sobri d'expressió i més amant del discurs lineal i concret, no del discurs que s'enrotlla –com una persiana, com un plat d'espaguetis- i torna i torna i no trau cap a res?), i començar

aquesta intervenció, que no lliçó, com un exemple actiu del mateix tema del títol. Parlar i parlar, vagarejar amb els mots i amb les frases, pot ser un art, útil o inútil...: en tot cas és un art molt antic, un art original, consubstancial amb l'espècie parlant que som els humans (els àngels parlen poc: més aviat canten himnes i fan música a les altes esferes).»

Fins ací Mira. Quant a la meua selecció dels tres trossos que els he llegit no he intentat que foren representatius de les diverses èpoques, o de la diversitat temàtica i de gèneres, de la seua producció literària. Senzillament, pertanyen a textos que he llegit recentment i que per això m'han vingut més fàcilment a la memòria. Ja he dit adés que aquesta *laudatio* no podia ser la d'un erudit en la matèria, per falta de capacitat de qui els parla. Espere, en canvi, que tinga l'interès d'una cosa viscuda, lligada a la meua experiència de lector i amic de Mira, i de ciutadà atent a la vida cultural del seu País.

Ara, i abans d'abandonar el terreny literari d'aquesta *laudatio*, permeteu-me que encara diga unes paraules sobre Mira com a traductor, unes poques paraules sobre la traducció de *La Divina Comèdia*, per una banda, i sobre la més recent traducció dels *Evangelis* al costat d'*Els fets dels apòstols*, *La carta de Pau als romans*, i *El llibre de l'Apocalipsi*. En la traducció de *La Divina Comèdia*, Mira es proposa l'objectiu d'aconseguir un text més apropiat a nosaltres, lectors del segle XXI, que el text de les traduccions existents en català i en castellà, alguna d'elles d'un mèrit innegable. Totes elles, però, resulten sovint de difícil comprensió. Les exigències implacables de la rima, en alguna d'aquestes traduccions en vers, en són de vegades la causa, a banda de les infidelitats textuais que comporten aquelles exigències. En el seu pròleg a la traducció, Mira argumenta que aquestes altres traduccions li fan perdre al lector, absorbit pels secrets d'una sintaxi no gens planera, el caràcter narratiu de l'original dantesc. Llavors, es proposa presentar-nos una traducció de la *Comèdia* que recupere per a nosaltres el seu caràcter fonamental de narració, sense per això renunciar a la cadència poètica del text original. Val a dir, que amb el suport de les curtes introduccions amb què ha precedit cadascun dels Cants, amb les poques notes que aporta, però sobre tot amb la substància del tipus de traducció que hi fa, Mira aconsegueix plenament el seu objectiu, en una tasca de volada, i subjecta a tots els perills d'extraviament imaginables.

Quant a la traducció dels *Evangelis* i els altres textos que els acompanyen, he de dir que la lectura dels primers, i encara d'*Els fets dels apòstols*, és una delícia, havent rescatat per a nosaltres Mira en aquesta traducció l'alè planer de contalla que segurament tingueren aquests textos per als seus destinataris primers. Quant a *l'Apocalipsi*, i sobre tot quant a *La carta de Pau*, «quod natura non dat, Salmantica non presta», o alguna cosa així, i vostès perdonen. Perquè ací, ni tota la saviesa d'en Mira traductor és capaç de salvar un textos plumbosos, de sintaxi insofrible, on els autors tenien més ganes d'impressionar el pobre lector que capacitat de transmetre idees coherents amb un mínim de substància. Però, bo és, al cap i a la fi, que, mitjançant la traducció de Mira, hui puguem accedir a aquests dos textos amb fidelitat als originals, entre altres raons perquè encara que el seus valor literaris pogueren ser inexistents, sempre en quedarà l'interès històric i religiós.

Em deixaran ara, per acabar, que abandone el Mira literari, i diga quatre coses sobre el Mira ciutadà compromès. No vaig a descriure-los ací la llarga trajectòria d'aquest home en la lluita per un País més net i més noble, les iniciatives encapçalades, les responsabilitats assumides, el seguit d'intervencions protagonitzades per tota la nostra geografia, tot això amb una coherència personal exemplar, i una constància que es dilata en el temps al llarg de gairebé mig segle. No faré això, perquè d'acord amb l'esperit ja declarat d'aquesta *laudatio* únicament vull parlar-los d'unes quantes vivències al costat del nostre personatge. Durant tres anys, i fins no fa gaire, he coincidit amb ell al Consell Directiu de Valencians pel Canvi, una plataforma cívica que ell mateix va fundar colze a colze amb Alfons Cucó, i que encara continua ben viva. Llavors, si algú de vostès està disposat sense recança a concedir a Mira una capacitat general d'albirar per on va i per on hauria d'anar el nostre País, però alhora pensa que, com escriptor i pensador, deu mancar fatalment de les habilitats pragmàtiques per a orientar-se en la pràctica quotidiana de l'acció cívica i política, els he de dir, arran d'aquesta experiència compartida durant tres anys, que dissentisc. El que em diuen aquelles vivències al costat de Mira és que el nostre personatge no fa únicament anàlisis lúcides d'abast general sobre el nostre País, sinó que en el dia a dia és ben capaç de situar-se en el joc de les diverses formacions polítiques o grups cívics presents i de les transaccions que hi cal fer; d'avançar consignes pertinents i engrescadores, de proposar actes públics adients amb una finalitat difusora de missatges

col·lectius, de dissenyar i encara d'organitzar aquests actes, i de no oblidar ni la tàctica canviant de cada dia, ni la cuina organitzativa de portes endins, tot això sense caure mai en cap activisme. Vull dir, tot això sense perdre mai de vista el que són els seus objectius polítics propis, fets públics, i de tots coneguts.

Dames i cavallers: fins ací he arribat. El món continua, la vida també, i estic segur que en aquesta continuació no ha de faltar, entre nosaltres, ni el gaudi de nous textos literaris de Mira, ni la prolongació del cabal de reflexions i d'accions amb què fins ara ha sabut a tots enriquir-nos.

Moltes gràcies per l'atenció.

RAMON LAPIEDRA

València, octubre de 2005